

6.3. PRAVNA OBAVEZA

Rekli smo već da postoje dva osnovna elementa pravnog odnosa - ovlaštenje i obaveza. Ovlaštenje i obaveza međusobno su povezani iz razloga što svakom pravu jednog pravnog subjekta odgovara obaveza drugog pravnog subjekta. Ukoliko lice koje ima pravnu obavezu to ne ispoštuje, smatraće se da je ono povrijedilo pravnu normu. Ukoliko se ne ispuni obaveza koja je predviđena pravnom normom, slijedi sankcija za subjekta koji je izvršio povredu pravne norme. Pravne obaveze mogu se ostvariti činjenjem ili nečinjenjem, odnosno uzdržavanjem. Lice koje ima obavezu da plati dug, izvršice svoju obavezu aktivnom radnjom (činjenjem) koja se svodi na isplatu duga. Za razliku od činjenja, nečinjenje se svodi na uzdržavanje od preduzimanja pojedinih radnji. Ukoliko neko lice ima pravo svojine nad nekim objektom, svi smo dužni da se uzdržavamo od preduzimanja radnji koje bi povrijedile ili ugrozile pravo tog lica.

Pošto su, kao što smo rekli, subjektivno pravo i pravna obaveza međusobno uslovljeni pojmovi (pravu jednog subjekta odgovara obaveza drugog subjekta prava), pravilo je da se pravne obaveze razvrstavaju prema istim mjerilima kao i subjektivna prava. Tako, pravne obaveze mogu biti prenosive i neprenosive, imovinske i neimovinske, apsolutne i relativne i dr.

7. POJAM I VRSTE PRAVNE ODGOVORNOSTI

Subjekt prava koji ne izvrši obavezu koja je predviđena u dispoziciji pravne norme smatraće se odgovornim za kršenje te dispozicije, zbog čega slijedi odgovarajuća sankcija. Pravna odgovornost definiše se kao podložnost prekršioca dispozicije sankciji.¹⁶ Odgovornost se iskazuje kroz ponašanje pojedinih subjekata prava. Postoji više vrsta pravne odgovornosti od kojih se posebno izdvajaju:

- (1) krivična,
- (2) građanska i
- (3) disciplinska odgovornost.

Krivična odgovornost podrazumijeva odgovornost nekog lica za učinjeno krivično djelo. U krivičnom pravu važi princip pojedinačne odgovornosti. Suština se ogleda u tome, da svako odgovara samo za svoje postupke, ukoliko je kriv za ono što je učinio. Krivično će odgovarati samo ono lice koje je izvršilo neko djelo koje je u zakonu predviđeno kao krivično djelo, pod uslovom da se radi o protivpravnom djelu i da postoji krivica. Krivično može odgovarati samo ono lice koje je u vrijeme izvršenja krivičnog djela bilo uračunljivo, pod uslovom da je djelo izvršeno umišljajno ili iz nehata. Uračunljivost podrazumijeva sposobnost odlučivanja i rasuđivanja. Ako neko lice nije u stanju da shvati značaj svog djela i nije u stanju da upravlja svojom postupcima, ono ne može ni krivično odgovarati.

16

Tako: H. Kelzen i R. Lukić.

Građanska odgovornost svodi se na odgovornost za nadoknadu štete koja je pričinjena drugom. Ona se zasniva na nešto drugačijim principima od krivične odgovornosti. Ovdje se pojavljuje više oblika odgovornosti kao što su: (1) objektivna odgovornost, (2) odgovornost za drugoga, (3) odgovornost za opasne stvari i djelatnosti, (4) ugovorna odgovornost i (5) subjektivna odgovornost.

Objektivna odgovornost postoji u svim onim slučajevima kada štetu treba da nadoknadi neko lice koje je odgovorno za štetu, iako je nije neposredno pričinilo. Direktor nekog preduzeća biće odgovoran za povredu zaposlenog u toku rada ukoliko nije preduzeo odgovarajuće mjere zaštite na radu, zbog čega je povreda i nastala. *Odgovornost za drugoga* je poseban vid odgovornosti, gdje jedno lice odgovara za štetu koju su prouzrokovala druga lica. Takva bi bila odgovornost roditelja za štetu koju njihova maloljetna djeca prouzrokuju drugim licima. Kod *odgovornosti za opasne stvari ili djelatnosti* odgovara lice koje posjeduje stvar ili vrši djelatnost koja je pričinila štetu drugom subjektu. Lice koje posjeduje opasnu stvar ili vrši takvu djelatnost odgovara bez obzira na krivicu, a on se jedino može osloboditi odgovornosti ako dokaže da stvar i djelatnost nisu bili uzročnici štete. Dakle, riječ je o vrsti objektivne odgovornosti. Kod *ugovorne odgovornosti* postoji odgovornost za štetu, koja je nastala povredom obaveza koja je predviđena ugovorom. *Subjektivna odgovornost* predstavlja odgovornost po osnovu krivice, gdje štetu treba da nadoknadi ono lice koje je i prouzrokovalo svojom radnjom.

Disciplinska odgovornost je odgovornost zaposlenih lica za povredu radnih obaveza. Disciplinsku odgovornost zaposlenih lica utvrđuje nadležni disciplinski organ u predviđenom postupku. Kada taj organ utvrdi odgovornost zaposlenog lica za povredu radne obaveze, on izriče disciplinsku sankciju koja može biti različita, zavisno od težine prestupa.

8. LJUDSKE RADNJE I MATERIJALNI AKTI ✓

Pravne norme treba da navedu subjekte prava na ponašanje koje je u skladu sa njima, odnosno treba da spriječe ponašanje koje vodi kršenju dispozicije. Putem različitih pravnih odnosa uspostavlja se veza između normativnog i faktičkog dijela pravnog poretka koji se svodi na preduzimanje pojedinih tjelesnih radnji. Pravni poredak ne bi bio kompletan bez ljudskih radnji i materijalnih akata.

Ljudske radnje dijele se na slobodne i pravno regulisane. Slobodne su sve one radnje koje nijesu pravom regulisane i one su prepuštene volji čovjeka. To su odnosi među prijateljima, rodbinski odnosi i sl. Ljudske radnje koje su regulisane pravom su sve one radnje putem kojih se subjektima prava nešto naređuje, zabranjuje ili dopušta.

Ljudske radnje mogu biti psihičke i tjelesne. Pravo reguliše voljne i svjesne radnje za koje vezuje određene pravne posljedice.

Takođe, sve ljudske radnje mogu se dalje podijeliti na radnje činjenja i nečinjenja.

Činjenje se svodi na aktivnu radnju, dok nečinjenje podrazumijeva uzdržavanje od preduzimanja neke radnje.

Materijalni akti predstavljaju vrste tjelesnih radnji koje subjekti prava treba da obave. Takva radnja bila bi prijava boravka u nekom mjestu, vraćanje novca koji je pozajmljen i druge slične radnje. Materijalni akti nedržavnih subjekata oslobođeni su formalnosti, dok je formalizam zadržan kod akata državnih organa. Kao posebna vrsta materijalnih akata pojavljuju se prinudne radnje koje preduzimaju ovlašćeni državni organi kada koriste fizičku prinudu. Nadležni državni organ može primijeniti prinudu samo u postupku koji je predviđen propisima. Pravilo je da se pravnim normama unaprijed reguliše postupak primjene ove vrste materijalnih akata. Da se ne bi pojavila zloupotreba u primjeni, organi koji donose odluku o primjeni fizičke sile, odvojeni su od organa koji tu silu primjenjuje. Prinudne radnje bile bi npr. prinudna naplata duga, prinudno rušenje objekta koji je bespravno podignut i sl. Fizička prinuda se primjenjuje u cilju izvršavanja pojedinih sankcija prema licima koja neće dobrovoljno da je izvrše, pa se to postiže upotrebom fizičke sile. Fizička sila može se primijeniti i preventivno, kako bi se spriječilo kršenje neke pravne norme. Ukoliko se zna da će neko lice izvršiti krivično djelo krađe može se primijeniti fizička sila kako bi se to lice spriječilo da izvrši radnju koja je zabranjena pravnim propisima.